

gissningsvis redan nu fungerar som en grogrund för motstånd mot etablissemang, "systemet", och allt som det förknippas med.

Avslutningsvis vill jag säga några ord om slutet på boken. Wikforss avrundar sin berättelse med att hänvisa till Habermas kända devis om att den demokratiska offentligheten inte bör styras av något annat tvång än "det bättre argumentets icke-tvingande tvång" (s. 318). Det är ett schvungfullt uttryck, men inte utan problem. För argument har förstås inte någon sådan förmåga att tvinga oss. Om inte förr så borde detta åtminstone stå klart för oss idag, med tanke på det motstånd vi bevittnar mot vetenskap och expertis. Poängen kan illustreras med titeln på en bok som Wikforss själv citerar: *Jag vet att det är falskt men det är förjävligt ändå*, av journalisten Jack Werner. Problemet med Habermas motto är att det uttrycker ett löfte som inte kommer infrias, och oinfriade löften har en tendens att skapa sina egna bekymmer. När vi frustrerat inser att våra meningsmotståndare inte kommer att låta sig tvingas är det lätt att lockas av möjligheten att backa upp sina goda argument med mer potenta tvångsmedel. *Därför demokrati* är en bok som genomsyras av en sådan frustration över kunskapens och de goda argumentens maktlöshet. Det är en reaktion som är begriplig. Men den som söker efter vägar till att förnya livskraften i vår krisande demokrati bör inte göra denna upplevelse till sin ledstjärna.

Siri Sylvan

Out of the World: On the Point of Doing Philosophy

Ingmar Persson

Thales 2021. 222 s. ISBN 978-91-7235-127-1

Finns det någon mening med att filosofera? Hos många yrkesverksamma filosofer väcker nog frågan ett visst obehag eftersom det inte är uppenbart att den har ett jakande svar och vilket det i så fall är. Ingmar Perssons *Out of the World* utlovar i sin undertitel en diskussion av frågan och löftet infrias i bokens inledande och avslutande kapitel. Som vi strax ska se ger Persson ett rätt egenartat svar. Däremellan ägnar han tre kapitel åt sådant som sysselsatt honom under femtio år av filosoferande, såsom förhållandet mellan kropp och medvetande, vår perception av våra egna kroppar och av yttervärlden, personlig identitet, ansvar och förtjänst och moraliska krav på jämlikhet, inom och över artgränserna. Som läsare undrar man till en början hur dessa teman hänger ihop. Ett

svar är att de är framträdande delar i den livsfilosofi som Persson länge haft som ambition att utarbeta och försöka efterleva.

Out of the World är på flera sätt en egensinnig bok. Läsaren får stifta bekantskap inte bara med Perssons filosofiska idéer utan också med hans personlighet, eller åtminstone med de delar av den som varit särskilt aktiva vid bokens tillblivelse.¹ De myckna självbeskrivande inslagen inbjuder läsaren att föreställa sig upphovspersonen på ett sätt som inte är så vanligt vid läsningen av filosofiska verk. Man ser framför sig en författare som på sin kammare, under frustande intellektuella vedermodor, är inbegripen i en brottningsmatch med några av filosofins svåraste problem. Ur hans näsborrar tränger en "organisk odör" av "cerebral härkomst", en hjärnans stank som komprometterar hans tankar så att de blir till inadekvata representationer av verkligheten (s. 208). I ett tidigare alster kallade Persson detta fenomen "stankar". Efter att ha tillbringat några timmar med *Out of the World* i knät är det inte utan att läsaren erfar liknande olfaktoriska sensationer.

De filosofiska ståndpunkter som försvaras i boken är radikala – så till den grad att de är omöjliga att fullt ut tro på och efterleva, med mindre än att den som verkligen försöker riskerar att duka under i vanvett – och ofta originella. Några av dem är tydligt besläktade med andra filosofers tankegångar, men intrycket av egensinnighet förstärks av att Persson sällan refererar till dem. Möjligen är detta ett utslag av hans introverta personlighetsdrag, som återkommande betonas i boken. Mellan och ibland på raderna vädras ett missnöje med hur dagens akademiska filosofi bedrivs och vad som karakteriserar den, inte minst ökande specialisering, frammanad av tilltagande professionalisering och därmed förknippat karriärtänkande. Det är ovanligt att dagens filosofer (eller "förnuftskonstnärer", som de med en term lånad av Kant benämns på s. 199) i sin verksamhet är mångsidiga ("well-rounded") på ett sätt som var vanligare då Persson inledde sin filosofiska bana. Även om han inte säger det rent ut anar läsaren att författaren anser att det åtminstone i detta avseende var bättre förr.

Persson närmar sig frågan om filosoferandets mening genom att klargöra att han är intresserad av dess *interna* mening. Likt andra verksamheter kan filosoferandet ha *extern* mening, som till exempel att trygga en försörjning eller att vinna berömmelse eller intellektuell tillfredsställelse.

1. I artikeln "Han som skrev *Out of the World*" (*Filosofisk tidskrift* 1/2022) varnar Persson för att identifiera han som skrev *Out of the World* (i artikeln kallad "Hansom") med Ingmar Persson. Det är en överraskande förmaning som tycks strida mot rubriken i denna recension. Persson medger dessutom att det är obestridligt att det var Ingmar Persson som skrev *Out of the World* (Persson 2022, s. 3).

Ett banalt, men enligt min mening rimligt, svar på frågan om filosoferandets interna mening är att den består i att lösa filosofiska problem, på samma sätt som medicinens interna mening består i att lösa medicinska problem och matematikens interna mening består i att lösa matematiska problem osv. Vad innebär det då att lösa ett filosofiskt problem? Persson tycks mena att det bland annat innebär att en "rationell konsensus" etableras filosofer emellan (s. 10). Men varför räcker det inte att ge ett korrekt och väl underbyggt svar på till exempel frågan om viljans frihet för att problemet ska vara löst? Ett möjligt svar är att förekomsten av oenighet bland kolleger (s.k. *peer disagreement*) gör oss oberättigade att tro att ett visst svar på frågan om viljans frihet är det korrekta.

Välkända egenheter hos filosofiämnet, som avsaknaden av en allmänt accepterad och anammad metod och det faktum att den inte "får ta någonting för givet", gör förhoppningen om rationell konsensus orealistisk (s. 12–13). Därmed är sökandet efter konklusiva argument som erbjuder sanna svar på filosofiska frågor utsiktslös (s. 22). Hur kommer det sig då att filosofer ändå accepterar olika argument, som vore de konklusiva? Enligt Persson är en viktig del av förklaringen skillnader i olika filosofers personligheter. Han identifierar tre personlighetsdrag som han efter självrannsakan menar har lett till att han landat i de slutsatser som presenteras i bokens andra, tredje och fjärde kapitel.

För det första beskriver han sig som en person med en "deflationistisk" inställning till mänskliga strävanden att förstå och bemästra tillvaron, och med en därtill besläktad dragning åt skepticism och pessimism. För det andra är han psykologiskt och socialt introvert snarare än extrovert, vilket han menar också förklarar fäblessen för skepticism. För det tredje rapporterar Persson att han i sitt känsloliv såväl som i sitt intellektuella liv är en stillsam flegmatiker som sällan visar prov på spontanitet och impulsivitet. Dessa personlighetsdrag manifesteras i Perssons nihilistiska syn på jaget och på ansvar och förtjänst, liksom i hans acceptans av radikal egalitarism och i hans skepsis om vår förmåga att leva upp till rationella och moraliska krav.

Jag tror att Persson har rätt i att det ofta inte (bara) är argumentens styrka som förklarar att filosofer omhuldar vissa ståndpunkter och avvisar andra. Men jag tvivlar på att vi har personlighetsdrag som är tillräckligt distinkta och robusta för att utgöra intressanta förklaringar. Filosofer är nog som folk är mest, det vill säga introverta i vissa sammanhang och extroverta i andra, impulsiva ibland och flegmatiska understundom. Att tillskriva någon ett specifikt personlighetsdrag tycks

därför vanskligt och i ännu högre grad gäller detta anföranden av påstådda specifika personlighetsdrag som orsaksförklaringar till filosofiska ställningstaganden. Därmed inte sagt att personlighetsdrag aldrig är intressanta ingredienser i sådana förklaringar, men jag misstänker att förklaringarna oftare och i högre grad utgörs av än flyktigare faktorer, såsom vilka teorier som råkar vara i svang vid avgörande tidpunkter och vilka influenser man då utsätts för. Hur den enskilda filosofen reagerar på dem avgörs sannolikt också av tillfälligheternas spel.

Men Persson insisterar på betydelsen av personlighetsdrag också i ett annat viktigt avseende. Han menar nämligen att när vi inser att filosofins problem är olösliga, eftersom filosofiska argument i allmänhet inte är konklusiva och eftersom rationell konsensus därmed är ett oppnåeligt mål, kan filosoferandets mening sägas vara att uttrycka vår personlighet.

Här är det inte helt lätt att följa Perssons resonemang. Att individuella personlighetsdrag är avgörande för vilka ståndpunkter filosofer intar är ju ett påstående om enskilda filosofers psykologi. Det är oklart på vilket sätt det säger oss något upplysande om filosoferandets mening. Kanhända menar Persson att insikten om de filosofiska problemens olöslighet motiverar ett sökande efter en alternativ mening med filosoferandet. Givet hans tes om vad som bestämmer vilka slutsatser olika filosofer fastnar för, ligger det kanske nära till hands att en sådan består just i att uttrycka sin personlighet. Persson tillstår att denna mening med filosoferandet inte är helt intern eftersom den är villkorad på den enskilda filosofens intresse av att artikulera sin personlighet, men eftersom detta görs medelst filosofisk argumentation är meningen ändå delvis intern.

I mina öron låter det långsökt och inte så lite omständligt att använda filosofins rigorösa och sterila metoder för att artikulera sin personlighet, snarare än att ägna sig åt litterärt skrivande, musik eller annat artisteri i samma syfte. Dessutom kan jag inte låta bli att tycka att det vore en besvikelse om Persson skulle ha rätt. Att uttrycka min personlighet och ta del av kollegers slika artikuleringar förefaller mig mindre intressant än att försöka lösa filosofiska problem, även om rationell konsensus är bortom räckhåll.

Måhända är detta evidens för att jag är mindre pessimistiskt lagd än Persson. Icke förty sympatiserar jag med flera av hans filosofiska ståndpunkter, inte minst hans epifenomenalism om medvetandet och skepticism om förtjänst och ansvar.

Faktum är att Perssons uppfattningar inte är fullt så skeptiska som man kan ledas att tro av hans metafilosofiska och självvranssakande utvecklingar. I skeptisk anda menar han till exempel att vi inte kan förklara (den enligt Persson nödvändiga) beroenderelationen mellan det mentala och det fysiska och att vi inte heller kan förklara varför vissa partikulära medvetandetillstånd beror på vissa partikulära fysiska tillstånd. Vi tvingas nöja oss med konstaterandet att det som finns är "flyktiga bubblor av medvetande som på ett oförklarligt sätt uppstår ur en i slutändan okänd fysisk brygd" (s. 81, min översättning).

Men om den "fysiska brygden" är och förblir okänd, hur vet vi då att den är (enbart) fysisk? Kan vi utesluta att den också är mental, vilket är ungefär vad panpsykismen hävdar? Om inte, tycks vi inte kunna veta huruvida Persson har rätt i att förhållandet mellan det mentala och det fysiska är asymmetriskt, på så sätt att något fysiskt kan föreligga utan att något mentalt föreligger, medan det omvända är omöjligt (s. 63–64).

En annan fråga där Perssons skepticism träder tillbaka gäller smärtupplevelser och deras intrinsikala värde. Att det är intrinsikalt dåligt att uppleva smärta är så säkert som någonting kan vara här i världen, fastslår han (s. 122). Men varför är nihilism eller skepticism om intrinsikalt värde så mycket mindre rimlig än de andra former av nihilism och skepticism som Persson förfäktar? Att man förnekar eller betvivlar att smärtupplevelser är intrinsikalt dåliga innebär ju inte att man finner smärtupplevelser mindre smärtsamma. Man frestas att ställa samma sorts retoriska motfråga till Persson som han själv riktar till Derek Parfit, apropå dennes undran om varför det inte kan finnas externa eller kategoriska skäl att vilja uppleva flera lyckliga levnadsår. Varför skulle vi *behöva* sådana skäl, undrar Persson, när faktum är att vi vill uppleva flera lyckliga levnadsår? (s. 121) På samma sätt kan man undra varför vi "behöver" tillskriva smärtupplevelser negativt intrinsikalt värde när faktum är att vi skyr smärta.

Persson är anhängare av internalism om skäl, enligt vilken skäl för handling ytterst är avhängiga agenters önskningsar. Detta väcker frågor om hans tes att den "inklusive" och egalitaristiska välfärdsdharma han försvarar ställer stränga krav på oss. Om våra skäl för handling beror på våra önskningsar, verkar det som att moralens krav ger oss skäl att handla endast om vi önskar att vara moraliska eller om vi har andra relevanta önskningsar som ger oss skäl att handla i enlighet med moraliska krav. Om vi inte har det, tycks moralens krav inte medföra skäl för handling, om internalismen är riktig. Vad spelar moralens stränga krav för roll i så fall? Det finns ju gott om läror som ställer krav på vårt leverne men som

vi inte bryr oss om. Till exempel ställer laestadianismen stränga krav på efterlevnad av religiösa levnadsregler men eftersom jag inte önskar att leva som laestadian saknar dessa krav praktisk betydelse för mig.

Som den skeptiker han är avvisar Persson den på senare tid återpopulariserade tanken att det finns nödvändiga och syntetiska normativa sanningar som är *a priori* vetbara (s. 119, 158). Men detta reser frågetecknen om de moraliska kravens metafysiska och epistemiska status. Såvitt jag kan se förblir de outrätade.

Perssons skepticism gäller alltså inte alla sorters skäl. Han menar att vi har ”praktiska eller pragmatiska” skäl att inte ge upp flera av våra intuitiva övertygelser, som att det finns en yttervärld befolkad av andra medvetna individer (s. 102). Men den uppfattningen tycks, enligt Perssons eget synsätt, epistemiskt oberättigad, för den bygger rimligen på ett induktivt resonemang som förutsätter att framtiden liknar det förflutna. Och Persson menar, i David Humes efterföljd, att dylika resonemang och antaganden är epistemiskt oberättigade (s. 105–10).

Det är i filosofiska sammanhang en sliten klyscha att kritik är uttryck för beröm. Men i det här fallet äger den sin riktighet. Jag har redan beskrivit Perssons bok som egensinnig. Till det kan läggas att den är engagerande och djupt tankeväckande. Till yttermera visso har Persson en säregen stil och en träffsäker formuleringskonst. Flera passager föranleder både högt uppdragna smilband och reflektion. Det är ju en svårslagen kombination.

I något som liknar ett filosofiskt bokslut beskriver Persson på bokens avslutande sidor hur hans livslånga filosoferande ändat i ett misslyckande. Han har inte löst de filosofiska problem han tagit sig an – de är ju olösliga! – och han har inte lyckats utarbeta en livsfilosofi som låter sig implementeras i det dagliga livet. Det som är epistemiskt rationellt visar sig gräsligt pragmatiskt irrationellt, för om våra attityder skulle anpassas efter sanning och sannolikheter vore vi dömda till en självförnekande stoicistisk solipsism (s. 209). Det låter inte så kul.

Men i de allra sista styckena skiftar molltonerna delvis till dur. Persson konstaterar att han genom sitt filosofiska värv lyckats blottlägga vem han är och hur långt han befinner sig från idealtillståndet. Han har därigenom frigjort sig från ”det filosofiska tänkandets slaveri” och kan nu ägna sin tid åt en annan betydande passion, nämligen naturen och det som ännu är storslaget och oförstört i den. Kvar är läsaren med en obetvinglig känsla av fascination över ett storstilat misslyckande.

Jonas Olson